

samo vpraša se, koliko misli ima in kake misli. Za svoje domače, vsakdanje potrebe koliko je treba človeku besed? Kakih pet sto, recimo tisoč, s temi se izhaja za silo; ali koliko besed je potreboval Goethe, Shakespeare? Zdi se mi, da nekoliko več. Kdor torej tají uboštvo slovenskega jezika, ta nam razodeva — govorimo naravnost — svoje lastno uboštvo!

„Misli po slovenski!“ To je zopet beseda, ki ima toliko pameti v sebi, kolikor je človek vanjo položi. Misel sama za sé ni slovenska, ne nemška; ona je prosta, ne vezana na besedo, pred besedo je bila, sama si stvari besedo, takó, da smemo reči: Misel je postala beseda. Kaj posnemamo iz tega? Po moji sodbi to, kadar ne najdeš svoji misli primerne besede v jeziku, v katerem pišeš, stvari si besedo sam! Ker je misel, mora biti tudi beseda; ne da bi misel ugasnila, izginila, ker ni našla pripravnih oblik; škoda bi je bilo, velika škoda, to se vé da samo, ako je misel kaj vredna. V svojem razvoji smo prehiteli domači jezik.

Za vsak pojem, za vsako misel, za vsako „nūanco“ misli treba nam imeti svojo posebno, določno besedo. Pojmi, kolikor jih imamo do zdaj, niso ne slovanski, ne nemški, mejnárodní so, lastnina vesoljnega človeštva, naj jih je pridobil kateri koli národ; ti pojmi so torej tudi naši, in zato je treba, da imajo v našem jeziku vsak svojo besedo. Kjer take besede ni, tam jo je treba ustvariti. (Konec prih.)

Knjiga Slovénka

v

XVIII. veku.

*

Zacvetela je cvetlica,
Rož'ca lepa: Operosa;
B'la Ljubljani je danica
Lepih mnogoverstnih ved. —
De pa vedno lepši bi cvetela,
Kinč'la se z lepoto svojo vso,
Je sinove svoje v venč objela,
In cvetela z združeno močjo!

Srečna tačas b'la Ljubljana,
B'la je vir edinosti;
B'la Modricam sedež zbrana,
Sedež b'la marljivosti. —
In zato so vede se vzdigvale,
Ki v lovornih vencih še slové;
Umotvorne dela so nastale,
Ki „Ljubljane kinč“ še zdaj stojé. —

Kar o pričujočem stoletji v pesmici „Cvetlica Operosa“ (Vodnikov Spomenik 1859 str. 169) priprosto popéva Jernej Lenček, to naznanja ob kratkem v „Epitome Chronologica“ (1713 pg. 88 etc.) Joan. Gregor. à Thalberg na pr.: An. 1693. Conditur celebris Academia Operosorum Labacensium in Jasonea Urbe, pia in Apollinem idololatria, ac immarcescibili Pieridum applausu . . . An 1695. Annus centesimus inclytae Societatis Jesu Labacum, maximo Catholicae fidei incremento, et juventutis formandae utilitati, introductae, recolitur . . . An. 1698. Inclytum Collegium Juridicum Divum Ivonem Tutelarem suum, annuatim latinâ Panegyri, et solemni Missâ, celebrare decrevit . . . An. 1700. Fundatur magno Litteratorum commodo celebris Bibliotheca publica Labaci, munificentia Celss. Principis Episc. (Sigm. Com. de Herberstein), Praepositi (Joan. Preschern) et Decani (Joan. Ant. à Thalberg) Labacen . . . Templum Annunciatae Virg. solenni ritu consecratur . . . An. 1701. Cathedralis Basilica D. Nicolao sacra . . e fundo noviter erigi coepta . . . An. 1702. Alma Societas S. Ursulae Virginum . . omnigena Puellarum utilitate, introducitur . . Hoc anno Academia Phil-harmonicorum Labac. Authore

Jo. Bertholdo ab Höffer Patritio Carn. initium coepit . . An. 1706. Solemnitas introductionis officaturae in neo Cathedralem Basilicam D. Nicolai sub mensem Aug. festiuitate 14. diebus durante, quotidiano sermone, et binis supplicationibus popularium universae dioeceseos, celebratur. An. 1707. Octava Id. Maij fit magna pompa Consecratio sanctae Neo-Cathed. Basilicae . . . quotidie per octo ferias instructa nova supplicatio, solennes missae, et panegyres . . An. 1708. Conditur Labaci Collegium Carolinum Nobilium, tam Convictorum, quam Alumnorum, magno Pietatis, et Litterarum incremento etc. —

Academia Operosorum — Družba modrine delovnih — osnovana l. 1693 — je javno jela delovati l. 1701 ter obhajala prvi svoj zbor, kteremu predsednik je bil stolni prošt Janez Prešern. Družniki so bili iz raznih stanov, a privzeli so si lastne priimke na pr. Resolutus (Prešern), Sedulus (Thalnitscher t. j. Dolničar), Devius (Höffer), Providus (Gr. à Thalberg), Rectus, Taciturnus, Exquisitus, Inermis, Acuminosus, Candidus, Indifferens itd., češ, v vedah in umetnijah izginejo stanovski razločki. Spisovali so marljivo učene knjige, skušali se v umotvorih, izvršili v zidarstvu, kiparstvu, slikarstvu, v glasništvu, govorništvu in v pesništvu z zedinjenimi močmi sprelepe stvari, ktere so še sedaj Ljubljani kinč in kras na pr. stolna, nunska cerkev, sv. Petra, semenišče, mestna sovétnica, nektera znamenja, kipe, slike itd. Naštevajo se iz te dobe mnogi učenjaki in umetniki (gl. Dimitz Gesch. Krains IV. 107 — 130), kteri pa niso delovali v duhu slovenskem, marveč v smislu laškem, v jeziku latinskem in nemškem. Prikazal se je tedaj z vencem mnogi junak, kakor poje Koseski, a ptujemu ljudu ponos!

Slovenščino ali ubogo „krajnšino“ so gojili s priprostim ljudstvom takrat v knjigi le „fratres minores“ — kapucini. Kapucin je bil Janez Križski, Promptus, kteri se je „podstopil svoje pridige drukat sturiti v slovenskim jeziku“ in je od l. 1691 do l. 1707 na svetlobo spravil petero bukev „Sacrum Promptuarium“, kteri tako v književnosti slovenski sklepa obé stoletji. Kapucinec je bil, kteri se je za njim takrat prvi prikazal v našem slovstvu, in to:

I. Pater Hipolit iz Novega Mesta (Capricius Hippolytus Rudolphswertensis), kjer je bil rojen l. 1684., redovnik kapucin, pridigar pokrajine Štajerske, gvardijan, u. l. 1722 v Ljubljani. Spisal je 1) *Dictionarium trilingue ex tribus nobilissimis Europae linguis compositum in anteriori parte Latino-Germanico-Sclavonicum in posteriori parte Germanico-Sclavonico-Latinum, Nunc primo in lucem editum, à plurimis Sclavonicae linguae avidis, dudum desideratum, Omnibus quidem dictarum linguarum amatoribus perutile, specialiter tamen sclavonicorum Verbi Divini Praeconum commoditati, et utilitati dedicatum.* Calamo, et opera R. P. Hippolyti Rudolphswertensis, Ordinis Minorum Capuccinorum Provinciae Styriae Concionatoris, et quondam Ss. Theologiae Lectoris concinnatum. Permissu Superiorum, et Privilegio Sacrae Caesareae Majestatis. Labaci, Formis Joannis Georgij Mayr, Incl. Prov. Carniol. Typogr. MDCCXI. — To je tiskan naslov rokopisu, kteri se iz Zoisove zbirke hrani v tukajšnji javni knjižnici. Spisal je bil otec Hipolit, kakor v predgovoru pripoveduje, ta slovar na korist sebi in mladim redovnikom, kteri v neznanji jezikovem potratijo več časa za besedo nego za stvar samo. Kedar so ga pa ti in vnANJI duhovniki nagovarjali, naj svoje delo priobči za splošnje rabo, sklene pridejati mu kratko slovnico o sklanjanji in spreganji, kar mu prinese tiskar vže tiskano slovnico o slovenskem jeziku. Pater se začudi, začne jo prebirati, primerjati, popravljati svoj rokopis po njej, in ker se je poprav nabralo preveč, prepíše vnovič vse delo. A to ga je stalo mnogo truda. Pater umre. Po smrti njegovi so kapucini hoteli dati na svetlo dovršeni slovar, ali tiskana je bila le prva pola, vse drugo je ostalo v rokopisu, pač pa koristilo naslednikom, na pr. Vodniku, in drugim, kteri so se bavili z besednjaki. — Prva polovica ima v sebi 732, druga 284 drobno

pisanih strani na celih polah; za njimi se nahajajo sedmeri pristavki o imenih krajev, ljudstev, mest, rek, gorá, mož; o števniki; o svaštvu in sorodstvu; pridavki in popravki k slovarju, in na 70 straneh „Orbis Pictus“ po latinski, nemški in kranjski. Kopitar obširno opisuje in presojuje Hipolitovo dejanje v svoji slovnici (XLII. III. 75—108), kjer je ponatisnil tudi predgovor k slovarju, češ, „weil sie (diese Vorrede) ein lebendiges Bild ist des, noch jetzt gewöhnlichen, isolirten, unacademischen, um die Literatur ihres Faches unbekümmerten Treibens der Gelehrten unsrer Lande (S. 76)“. — O slovenščini pravi ondi, da je sicer težka, pa dovršena, olikana, in da slovenski književnik (Sclavus Literatus) pogreša je le zato, ker se po vseh učiliščih in vradnijah pase z nemščino in latinščino na pr.: „Difficultas hujus idiomatis non inde oritur, quasi hoc poprijs careret significationibus, cum Idioma Sclavonicum sit vna ex originalibus linguis, a qua, teste Chronologista Carnioliae III. D. Waichardo Valvasor, ultra XV linguae originem suam trahunt, estque talis prae multis linguis eminentiae, ut in illa a multis seculis, et forte a temporibus S. Hieronymi Ecclesiae Doctoris, cui haec lingua nativa erat, missa ad haec usque tempora in plurimis Illyriae partibus, praesertim maritimis, S. Sede ritum approbante et propagante legatur, quod nulli linguae nisi perfectae concedi solet . . . Igitur lingua Sclavonica, quam alij Illyricam vocant, originalis, perfecta, ab alijs independens est, neque orbata genuinis et propriis significationibus, quas vulgaris plebs optime novit: quod autem plerumque in Literatis a sua perfectione deficiat, causam non incongruam puto esse, quod illi penes nativam pluribus alijs, aut saltem in scholis ludimagistralibus, gymnasijs, Curijs, Dicasterijs, processibus, literis, ad morem Austriae, per totum Ducatum Carnioliae potissimum et quasi vnicam profiteantur, quo fit, ut dum hos lingua Sclavonica loqui contingat, si vocabulum proprium statim in promptu non habeant, illud a Germanismo, quo penes vernaculam instructi sunt, illico emendent, et saepe admodum ridiculos ex Germanismo et Sclavonismo commixtos efforment discursus etc.“ — kar je pač skušal prav sam! — V Kopitarjevi slovnici so iz „Orbis Pictus“ po nemški in po kranjski ponatisnjeni odstavki: Polsku dellu. Živinska Reya. Kunšt med delati. Preja ali Prestvu. Tkanje, Tkalisče; v pričujočem delu pak naj se iz njega pokažeta odstavka 36. pa 97. popolnoma sicer v Hipolitovi kranjski besedi, vendar po sikavcih in šumevcih v Gajevi pisavi:

a) Sedim stárosti tiga človeka. Ta človik je pervič en otrók, potler en poběč, Dajle en mladenič, Dajle napréj en mlad mož, po tem en popólnoma mož, od tot en star mož. K' zújdnumu en staric, ali stari dedic — taku tudi v tem drugim spolu, so punca, deklíč, Dékelca ali divíca, žena, ali gospá, ena stara žena, ena stara Baba, ali bábica.

Šula. Šula je ena štacúna. V' katéri te mlade duše se h' ti čednosti napelújejo inu se rezloči v' mnogitere Versté. Ta vučenyk sedy na enim sédežu — ti šularji pak na klopejh — inu jih vučy, lety se vučé. Nukuteru se jim naprej zapíše z' kreido na eno čérno tablo. Nekateri sedé per myzi inu pišejo: on pak pobólša te fálerje, eni stojé inu gori právio (recitant, sagen her), kar so se navučili. Nekateri bajsmajo (fabulantur) inu se yskažejo oblédni, nepossajeni (petulantes) inu nemarni, lejni (negligentes): leti bodo kaštigáni z' ferlo iz straklom, inu iz šibo.

Paris-Galin-Chevé-ova pevska metoda.

(Opómnja k vvodnemu članku „Pouk v petji“ v „Učit. Tovarišu“ lanskega leta stran 370.)

Naj mi bo dovoljeno, g. Š-t-ovemu članku o petji v ljudskih šolah nekatere opombice pridejati ter mu nekoliko oporekati.